

новище України за січень-серпень 2009 року". [Електронний ресурс]. Режим доступу до матеріалів- <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Морочковская И.Н. Эффективность адаптации предприятия как ускорение / Морочковская И.Н. // Управление персоналом. – 2005. – № 20 (126). – С. 44-47.

6. Погорелова М.В. Оценка эффективности организационных структур управления при изменениях во внешней среде / Погорелова М.В. // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №7(61). – С. 126-133.

7. Русинов Ф.М. Организация управления государственными и коммерческими структурами в новых условиях хозяйствования / Русинов Ф.М., Ларин В.М, Гусаров Ю.В. // Консультант директора. – 1996. – №11. – С.3-16.

8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Смит А. – М.: Ось-89, 1997. – 255 с.

9. Трансформация экономических институтов в постсоветской России (микроэкономический анализ) / Р.М. Нуреев, А.В. Алексеев, Е.С. Балабанова и др.; Под ред. Р.М. Нуреева; Сер. "Новая перспектива". Вып. XIV. – М.: МОНФ, 2000. – 304 с.

10. Удалов Д.В. Закономерности эволюции

фирмы как института экономики: Автореф. дис...д-ра экон. наук: 08.00.01 / ГОУ ВПО «Саратовский государственный социально-экономический университет». – Саратов, 2009. – 44 с.

11. Уильямсон О.И. Экономические институты капитализма: Фирмы, рынки, "отношенческая" контракция / Уильямсон О.И. – СПб.: Лениздат, 1996. – 702 с.

12. Филатова Ю.В. Адаптация экономического поведения фирмы к современным условиям России: Автореф. дис...канд. экон. наук: 08.00.01 / ГОУ ВПО «Волгоградский государственный университет». – Волгоград, 2008. – 18 с.

13. Шаститко А.Е. Новая теория фирмы / Шаститко А.Е. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 1996. – 134 с.

14. Экономические субъекты постсоветской России (институциональный анализ) / Р.М. Нуреев, А.В. Алексеев, Е.С. Балабанова и др.; Под ред. Р.М. Нуреева; Сер. "Научные доклады. Вып. 124. – М.: МОНФ, 2001. – 804 с.

Статья поступила в редакцию 15.06.2009

В.М. ХОБТА, д.е.н., професор,

О.Ю. РУДНЄВА,

ДВУЗ «Донецкий национальный технический университет»

НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Глобальна фінансово-економічна криза, яку переживають майже всі держави світу, крім руйнівних наслідків свого прояву пропонує суспільству нову можливість стати на інший шлях прямування: шлях екологізбалансованого розвитку. Для цього сьогодні існують наступні передумови: формується екологічна свідомість суспільства на тлі глобальної екологічної загрози, існує життєва необхідність економії природних ресурсів і переорієнтації виробництва на енергозберігаючі, маловідходні і ресурсозаощаджувальні технології.

В цей час Україна не має достатнього запасу міцності для паралельного вирішення економічних, соціальних, екологічних проблем, які значно загострилися під час світової кризи. Якщо звернутись до міжнародних рейтингів екологічнобезпечного сталого розвитку країн світу, то Україна займає не досить втішні

позиції по усіх його опорних складових: розвитку соціально-економічних процесів, якості життя населення, стану природного середовища. За даними Світового економічного форуму Україна у 2007 році займала 73-тє місце серед 131 країни в міжнародному рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності з оцінкою безперспективності досягнення провідних економічних параметрів сталості в середньостроковому періоді. Досить загрозливою в Україні є демографічна ситуація, стан економічного та соціального благополуччя згідно рейтингу за якістю життя: 57-ме місце із 63 (позаду лише Індія, Казахстан, Македонія, ПАР, і Парагвай). Щодо рівня екологічної сталості України, то динаміка змін позицій держави за індексом екологічних досягнень свідчить про «безпорадність вітчизняної екологіч-

© В.М. Хобта, О.Ю. Руднєва, 2009

ної політики та погіршення нинішнього стану екологічної складової національної економіки” (за індексом екологічної сталості у 2005 р. – 108-ме місце серед 146 країн, за індексом екологічних досягнень у 2006 р. – 51-ше місце серед 133 країн, у 2008 – 75-те місце серед 149 країн) [1].

Екологізбалансований розвиток будь-якої країни значною мірою залежить від функціонуючого в державі механізму екологічного управління. Експерти зазначають, що “існуючий в Україні економічний механізм природоохоронної діяльності не забезпечує розв’язання екологічних проблем держави у зв’язку з невідповідністю рівня екологічних платежів (зборів, стягнень та штрафів за порушення природоохоронного законодавства) фактично заподіяним екологічним збиткам та обсягам необхідних витрат для істотного поліпшення екологічної ситуації в країні” [2]. Тому надзвичайної актуальності набувають питання формування ефективного організаційно-економічного механізму екологічного управління.

Розгляду складових економічного механізму і напрямкам їх дії присвячено багато наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких В.А. Лоза [5], Гиросов Э.В. [7], Глушкова В.Г. [8], Мельник Л.Г. [6], Гринин А.С. [9], Царенко О.М. [10], Садеков А.А. [11], В.Я. Шевчук [12], И.А. Александров [16], С.К. Харичков, Е.В. Садченко [15], Н.Н. Андреева [14], О.Ю. Попова [17], С.О. Біла [13] та інші. Але формування концепції економічного механізму екологічного управління, прийнятної для України, і пошук шляхів оптимізації практичного використання еколого-економічного інструментарію вимагає уточнення і систематизації накоплених теоретичних уявлень і методичних принципів еколого-економічного регулювання, що насамперед потребує осмислення сутності понять “економічний механізм екологічного управління”, “економічні регулятори”, “еколого-економічні інструменти”, “екологізація”.

Ціль статті полягає у визначенні напрямків формування ефективного механізму екологічного управління, прийняттого для України.

З точки зору загального визначення поняття “економічний механізм” цей термін наводиться, як “сукупність методів і засобів впливу на економічні процеси, їх регулювання” [3]. Регулювання у свою чергу є класичною функцією управління і здійснюється через економічні регулятори (економічні важелі) з метою отримання необхідних показників [3].

Регулювання буде ефективним за умов використання економічних регуляторів не як окремих, розрізнених й самостійних способів впливу, а як цілісної системи взаємопов’язаних та взаємодіючих конкретних методів. Зміст і специфіка еколого-економічного механізму управління раціональним природокористуванням має враховувати сутність та особливості процесу екологічного управління, який і визначає вибір з множини варіантів прийнятної сукупності методів або прийомів дій. Традиційно методи управління умовно поділяються на економічні, організаційно-розпорядчі (адміністративні) та соціально-психологічні. Адміністративні методи становлять систему прямого адміністративного (директивного) впливу – активні. Стимули їх виконання ґрунтуються на дисциплінарній відповідальності. До важелів непрямого впливу відносяться економічні методи (пасивні), які оказують стимулюючий вплив на керовану систему, і соціально-психологічні (мотивуючий вплив) методи управління. Економічні методи ґрунтуються на матеріальній зацікавленості, соціально-психологічні – моральній відповідальності [4]. Вибір сукупності методів повинен враховувати науково-технічний рівень розвитку виробництва і рівень розвитку відносин управління. Наприклад, при впровадженні жорстких адміністративних методів регулювання в екологічній сфері “потрібно пам’ятати, що рівень державних вимог повинен відповідати рівню технологій, що використовуються в нашій промисловій сфері. Якщо нормативні акти просто встановлять високий рівень вимог, нічого не зміниться. Логічно, щоб планування екологічних нормативів було адаптовано до рівня соціально-економічного розвитку держави” [5].

Досвід радянської системи, від якої Україна успадкувала механізми економічного контролю, що діяли з використанням адміністративно-командних методів, виявив неефективність жорсткого централізованого планування і управління для цілей екологізбалансованого економічного розвитку. Значне субсидування природоексплуатуючих галузей, відсутність ціни чи мінімальна ціна на природні ресурси, суспільна власність і відсутність належного контролю за здійсненням природоохоронної діяльності і використанням ресурсів, призвели до масштабних кризових екологічних явищ та надмірного техногенного навантаження на природу [6].

З розвитком ринкових відносин все більше зростає роль економічних методів управ-

ління, у тому числі і у сфері екологічного управління. Як підкреслює професор Мельник Л.Г., “різноманіття форм еколого-економічних інструментів створює багатий спектр можливостей цілеспрямованого екологічно-орієнтованого впливу на економічні інтереси суб’єктів господарювання. Уміле використання цих можливостей у поєднанні з іншими методами дозволяє ефективно вирішувати складні еколого-економічні проблеми в межах механізмів саморегулювання ринкової економічної системи” [6]. Однак процеси екологізації економіки не можуть відбуватися тільки за рахунок суто економічних інструментів, бо існують негативні явища, які визначають недовіру певних ринкових механізмів. Російський вчений Гиросов Э.В. визначає наступні основні причини “провалу” ринку в екологічній сфері: неможливість адекватного урахування екстерналій, соціальних витрат суспільства від деградації навколишнього середовища, проблема відкритого доступу до природних благ, занижена ціна на природні ресурси, недосконалість визначення прав власності на ресурси та ін. [7]. Тому на сучасному етапі розвитку української економіки розумним буде поєднання державного і ринкового підходів до вирішення проблем побудови ефективного механізму еколого-економічного управління в залежності від складності екологічної ситуації, особливостей економіки та ін.

Дослідження в області еколого-економічного управління надали змогу визначити загальні риси економічного механізму екологізації економіки і її підрозділів, проаналізувати функціонуючий в Україні еколого-економічний інструментарій, сформулювати принципи ефективної концепції організаційно-економічного механізму управління раціональним природокористуванням.

Згідно Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” економічний механізм природоохоронної діяльності реалізується через наступні економічні заходи (ст. 41): встановлення лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів; встановлення нормативів збору і розмірів зборів за використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище на утворення і розміщення відходів та інші види шкідливого впливу (ст. 43 – ст. 45); стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища (на-

дання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними маловідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, звільнення від оподаткування фондів охорони навколишнього природного середовища, встановлення підвищених норм амортизації основних виробничих природоохоронних фондів, здійснення інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища); відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; фінансування природоохоронних заходів (ст. 42); організація і діяльність екологічних фондів (ст. 47); екологічне страхування і екологічний аудит (ст. 49).

Російські науковці Глушкова В.Г., Макар С.В. визначають економічний механізм управління природокористуванням, як сукупність планових, фінансових, товарно-ринкових організаційно-адміністративних та інших заходів, які впливають на поведінку людей у сфері виробництва товарної продукції і здатних створювати матеріальну зацікавленість товаровиробників та інших учасників процесу матеріального виробництва у дотриманні екологічних вимог. З точки зору російських вчених економічний механізм представляє собою сукупність економічних методів управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища, згруповані у фінансово-кредитний механізм, екологічне страхування, економічне стимулювання [8]. Запропоноване авторами визначення економічного механізму управління природокористуванням, на наш погляд, в деякій мірі вступає в протиріччя із структурою (складовими) механізму, яка зводиться лише до сукупності економічних методів. Однак слід зауважити, що ефективний вплив на спонукальні мотиви суб’єктів господарювання до екологізації своєї діяльності не можливо здійснити лише з використанням економічних регуляторів – потрібно використовувати існуючі методи управління в їх гармонійному поєднанні.

Це протиріччя розв’язують Гринин А.С., Орехов Н.А., Шмидхейни С., які включають економічний механізм до системи правового (адміністративного) регулювання екологічних відносин як стимулюючий фактор в охороні природного середовища. Вчені виокремлюють наступні “три групи методів регулювання природокористування і охорони навколишнього середовища: інформаційні методи, примусові

та попереджувальні міри”. Інформаційні методи передбачають моніторинг навколишнього середовища, дослідження, освіту, (анти)рекламу, пропаганду, прогнозування. Попереджувальні міри поділяються на адміністративні (правові та контрольні) і економічні (стимули). Правові у свою чергу включають норми права, стандарти, дозволи, екологічну експертизу, планування. Контрольні – перевірку діяльності, сертифікацію, ліцензування, аудитування, інвентаризацію. Субсидії, пільгові займи, прискорена амортизація та кредити відносяться до групи економічних попереджувальних методів регулювання природокористування. Примусові міри – це економічні міри припинення, які передбачають стягнення (платежі, податки, штрафи, облігації, змішані) і відповідальність (заборони робіт, обмеження діяльності, арешт, відсторонення, вилучення) [9].

В дослідженнях вітчизняних вчених Царенка О.М., Несветова О.О., Кадацького М.О. особлива увага приділяється фінансово-кредитному механізму охорони навколишнього середовища і його складовим. Характеризуючи існуючий в Україні економічний механізм охорони навколишнього середовища, вчені наголошують на невідповідності чинних правових форм охорони середовища сучасним вимогам та недостатності використання економічних методів (стимулів), “які могли б змусити підприємства і суспільство в цілому піклуватися про охорону навколишнього природного середовища і зменшення збитків. Ті мізерні кошти, що виділяються для здійснення природоохоронних заходів, підприємствам не вигідно спрямовувати на охорону довкілля, оскільки в результаті проведення природоохоронних заходів підвищується собівартість продукції, зростає обсяг основних фондів (природоохоронного призначення) та збільшується потреба в обігових коштах... Підприємствам сьогодні вигідніше платити штрафи, ніж споруджувати очисні споруди, оскільки суми штрафів нижчі від затрат на природоохоронні заходи” [10]. З цього приводу механізм стимулювання суб’єктів господарювання до здійснення природоохоронних заходів тільки тоді виявиться ефективним, коли виконуватимуться наступні умови:

$$\text{Век} < \sum_{i=1}^n Sp_i, i = \overline{1, n} ; \quad (1)$$

$$\text{Век} < \sum_{j=1}^k Sn_j, j = \overline{1, k} \quad (2)$$

де Век – витрати підприємства на природоохоронні заходи;

Sp – додаткові кошти від дії факторів позитивного стимулювання;

Sn – додаткові витрати підприємства, обумовлені дією факторів негативного стимулювання.

На цю залежність вказує у своїх роботах професор А.А. Садеков [11]. У свою чергу, авторами з деякими уточненнями щодо термінології розширено перелік факторів позитивного і негативного стимулювання, запропонованих в [11] (рис. 1). Складові формули (1) збільшують доход підприємства у разі здійснення ефективних природоохоронних заходів, а складові формули (2) – зменшують його, якщо підприємство намагається заощаджувати на природоохоронних витратах. Тому критерієм оптимізації дії інструментів еколого-економічного механізму повинно стати перевищення суми витрат підприємства, обумовлених дією факторів негативного стимулювання, і додаткових доходів від дії факторів позитивного стимулювання над коштами, необхідними для здійснення підприємством природоохоронних заходів.

В літературі [7, 8, 9, 13] обговорюються питання щодо поділу “економічних механізмів” на три типи: м’який, стимулюючий, жорсткий.

М’який (“той, що доганяє”) економічний механізм націлений в основному на ліквідацію негативних екологічних наслідків. Він не усуває причини руйнівних екологічних порушень, тим самим практично не впливаючи на темпи і якість розвитку. Ліберальний за своєю природою, цей тип економічного механізму притаманний техногенному розвитку суспільного виробництва і проявляє свою дію в українській економіці.

Базисом стимулюючого типу економічного механізму природокористування є ринкові інструменти. Цей тип сприяє розвитку екологічно збалансованих виробництв, стимулює інноваційну діяльність у сфері охорони навколишнього середовища.

Жорсткий тип (“той, що подавляє”), використовуючи адміністративні і ринкові інструменти (жорсткі норми податкової і кредитної політики, високий рівень штрафних санкцій за порушення навколишнього середовища),

практично надає розвиток екологонебезпечних виробництв, сприяючи в цілому економії природних ресурсів.

Слід наголосити, що в реальній дійсності ці типи механізмів природокористування поєднуються в тому чи іншому співвідношенні і майже не зустрічаються у чистому вигляді. Якщо говорити про необхідність стрімкої екологізації економіки України, то переважні позиції матимуть жорсткий і стимулюючий механізми.

Обґрунтований підхід до визначення економічного механізму запропонував професор Л.Г. Мельник. Описуючи економічний механізм як сукупність економічних структур, інститутів, форм і методів господарювання, за допомогою яких реалізуються діючі в конкретних умовах економічні закони і здійснюється сполучення і узгодження суспільних, групових та приватних інтересів, вчений виокремлює основні компоненти економічного механізму. До них відносяться правові основи здійснення економічної діяльності (права, обов'язки, ліцензії, обмеження, процедури тощо); система відносин власності на основні засоби виробництва; організаційна структура економіки, тобто система формальних і неформальних організаційних зв'язків, що формує реальні економічні відносини між господарськими суб'єктами; система суспільних інститутів (традиції, моральні засади, порядки, релігійні звичаї, духовні цінності тощо), що формують соціально-інформаційне поле економічної активності; економічні інструменти [6]. Ключова роль серед перелічених компонентів економічного механізму відводиться саме економічним інструментам, бо їх спонукальна дія спроможна впливати на економічні інтереси суб'єктів господарювання. "Еколого-економічні інструменти – це засоби (методи, заходи, важелі) впливу на фінансовий стан економічних суб'єктів з метою орієнтації їх діяльності в екологічно сприятливому напрямку" [6]. Економічні інструменти умовно поділяються на три групи: ціни за ресурси, економічні вигоди і перерозподільні платежі / виплати. Кожний з них виконує певну головну функцію у системі товарно-грошових відносин. Основна екологічна функція ціни за ресурс – обмежувальна; економічної вигоди – мотиваційна; перерозподільних платежів – еколого-економічна корекція (забезпечує екологізацію економіки) і еколого-соціальна корекція (вирішує завдання екологічної справедливості). Наводячи приклади форм еколого-економічних інструментів

(мита, податки, субсидії, дотації, гранти, премії, виплати, штрафи, платежі, сприяння на ринку, кредитні, страхові, амортизаційні та ціннові інструменти), які в загальній більшості наукових джерел з цього питання ототожнюються з економічним механізмом управління раціональним природокористуванням [7, 8, 9, 10, 12], Мельник Л.Г. зазначає, що це "лише "видима частина айсберга" тих надзвичайно складних механізмів, що забезпечують дію інструментів у складі економічної системи" [6]. Слід погодитись із тезою вченого, що процес розробки і застосування систем еколого-економічних інструментів ґрунтується на визначенні механізмів їх реалізації і вихідних принципів впливу на ключові групи економічних суб'єктів, вивченні природи впливу на економічні інтереси суб'єктів, розробці методичних підходів до встановлення ставок і критеріальної бази їх розрахунку, класифікації форм еколого-економічних інструментів. Структура організаційно-економічного механізму екологічного управління представлена на рисунку 1.

Дослідження організаційно-економічного механізму управління раціональним природокористуванням і притаманних йому еколого-економічних інструментів дозволяють зроби висновок, що в спеціальній літературі з економіки та еколого-економічного управління немає загальноприйнятої думки про те, що варто розуміти під економічним механізмом управління раціональним природокористуванням, на що вказують наступні моменти:

1) неоднозначність сприйняття і визначення термінів. Можна вважати, що ототожнення і підміна понять "економічний механізм" ("економічні механізми") та "економічні інструменти (важелі, регулятори)" вносить певні протиріччя в розуміння сутності еколого-економічного механізму, тим самим обмежуючи його структуру лише формами впливу, залишаючи поза рамками способи і характер їх дії, конкретні умови дії, правове підґрунтя, систему суспільних інститутів тощо. Безперечно, організаційно-економічний механізм управління раціональним природокористуванням (механізм екологічного управління) у певній країні реалізується через дію певних еколого-економічних регуляторів (інструментів, важелів – пропонується використовувати ці поняття, як синонімічні), однак не зводиться лише до них;

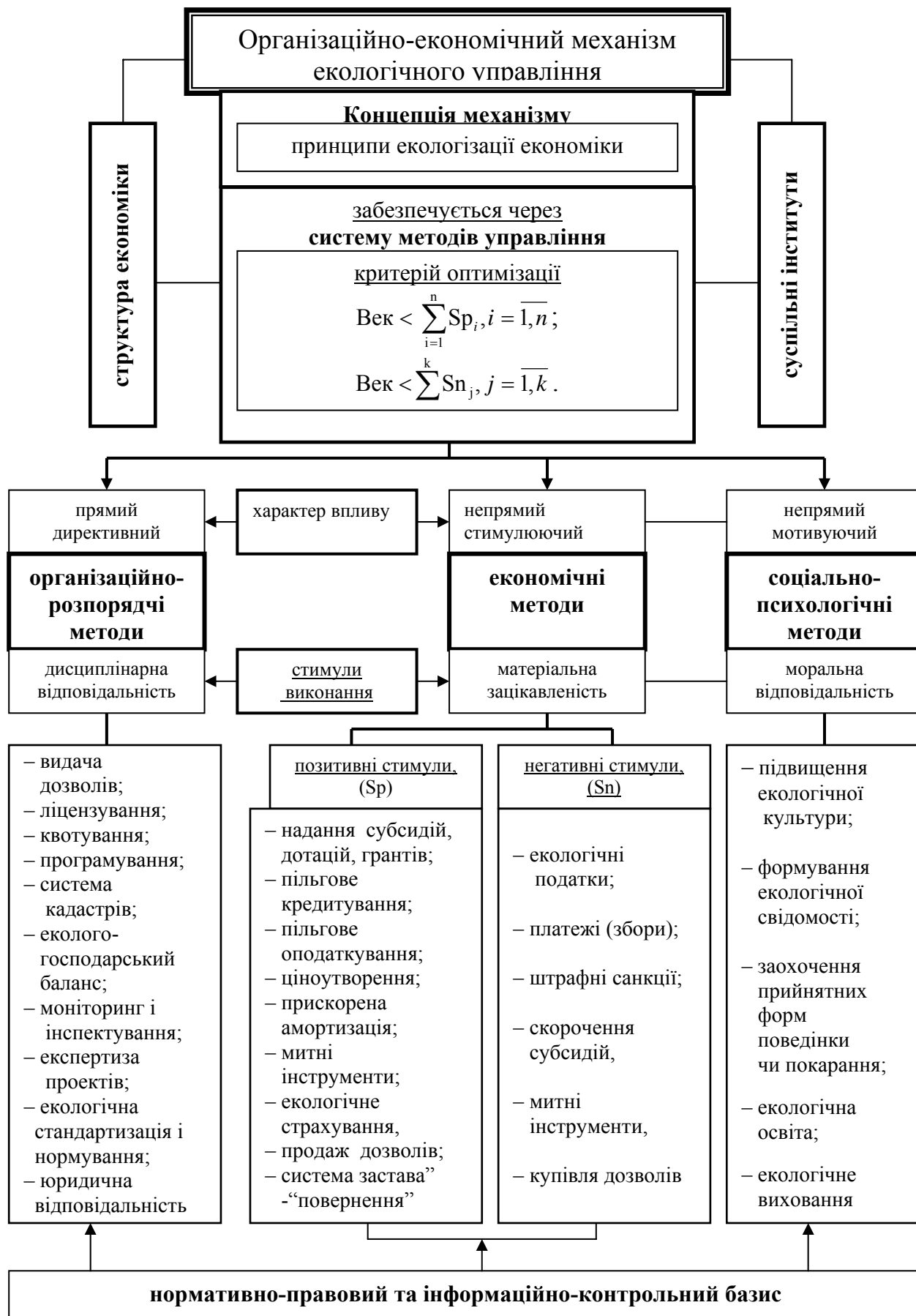

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм екологічного управління

2) дискусійність питань щодо структури організаційно-економічного механізму екологічного управління. Наприклад, в літературі [12] пропонується розглядати наступні механізми екологічного управління: біотичне регулювання навколишнього середовища, еколого-господарський баланс територій, кадастровий, моніторинговий, законодавчий і нормативно-правовий, економічний, адміністративний, інформаційно-контрольний, науково-освітній, громадський механізм. В науковій літературі [6] елементи нормативно-правового, адміністративного, науково-освітнього механізмів, запропонованих в [12] є складовими економічного механізму. З нашої точки зору, розглядати організаційно-економічний механізм екологічного управління доцільно саме через призму класичної сукупності трьох груп методів: економічних, організаційно-розпорядчих (адміністративних) та соціально-психологічних (рис. 1). Такий розподіл не порушує принципу системності і вказує на взаємопов'язаність і взаємодоповнюваність методів у вирішенні питань формування ефективного механізму екологічного управління. Крім того, використання зазначених методів управління може здійснюватися лише на основі правових норм, які визначаються чинним законодавством. Тому до системи методів управління доцільно віднести і сукупність нормативно-правових методів, які формують умови застосування економічних, адміністративних та соціальних методів.

3) аналіз наукових підходів виявив розбіжності в класифікації еколого-економічних інструментів за характером їх впливу. Запропонований підхід не претендує на безумовне розв'язання протиріч у цьому аспекті, але надає чітке уявлення дії на матеріальну зацікавленість суб'єктів господарювання позитивних і негативних стимулів саме в системі непрямого стимулювання.

Таким чином, організаційно-економічний механізм екологічного управління реалізується через сукупність регуляторів процесів екологізації. Синергійний ефект впливу регуляторів на спонукальні мотиви діяльності суб'єктів господарювання в напрямку еколого-збалансованого розвитку проявиться лише у разі їх ефективного поєднання, що і визначає головну мету формування концепції еколого-економічного механізму, дієвої в умовах розвитку економіки України.

Література

- 1) Б. Данилишин, О. Веклич. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку // Економіка України. – № 7. – 2008. – С. 13-23.
- 2) Про підсумки роботи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України у 2006 році та головні завдання на 2007 рік // Екологічний вісник, № 1. – С. 12-18.
- 3) Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 495 С.
- 4) Хобта В.М. Управление инвестициями. – Донецьк: ДонНТУ, 2005. – 394 с.
- 5) В.А. Лоза. Економіка стійкого розвитку базується на законодавчому фундаменті // Екологічний вісник. – 2004. – № 3, с. 17-18
- 6) Мельник Л.Г. Екологічна економіка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 367 с.
- 7) Гирусов Э.В. и др. Экология и экономика природопользования / Под ред. проф. Э.В. Гирусова. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 455 с.
- 8) Глушкова В.Г., Макар С.В. Экономика природопользования. – М.: Гардарики, 2003. – 448 с.
- 9) Гринин А.С., Орехов Н.А., Шмидхейни С. Экологический менеджмент. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 206 с.
- 10) Царенко О.М., Несветов О.О., Кадацький М.О. Основи екології та економіка природокористування. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 592 с.
- 11) Садеков А.А. Механизмы эколого-экономического управления предприятием: Монография. – Х.: Издательский дом «ИН-ЖЭК», 2004. – 224 с., с. 81-82
- 12) Екологічне управління / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
- 13) С.О. Біла. Державне регулювання екологізації виробництва в Україні: реалії та перспективи // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія економічна. – Донецьк, ДонНТУ, 2008. – Вип. 33-2. – С. 19-25.
- 14) Н.Н. Андреева. Теоретические основы экологического реформирования налоговой и учетной системы в условиях трансформации экономики Украины // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія економічна. – Донецьк, ДонНТУ, 2005. – Вип. 89-1. – С. 184-194.

15) Е.В. Садченко, С.К. Харичков, Н.В. Скорик, Н.В. Андерсон. Институциональные аспекты международного экономико-экологического права // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія економічна. Випуск 31-2. – Донецьк, ДонНТУ, 2007. – С. 135-140.

16) И.А. Александров, А.В. Половян, Н.С. Красовская. Институциональная составляющая механизма экономико-экологической безопасности хозяйственных систем // Наукові праці

Донецького національного технічного університету. Серія економічна. – Донецьк, ДонНТУ, 2006. – Вип. 103-1. – С. 123-130.

17) Попова О.Ю. Організація співробітництва підприємств у системі забезпечення екологічної спрямованості розвитку // Управління розвитком: Збірка наукових статей. – Харків: ХНЕУ, 2008. – № 19. – С. 113-116.

Статья поступила в редакцию 15.06.2009

А.Т. ШЕВЧЕНКО,

ДВНЗ „Донбаський державний технічний університет” (м. Алчевськ)

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ НОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАЦІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розвиток ринкових відносин, підвищення конкуренції щодо мінімізації виробничих витрат обумовили зростання інтересу науковців та практиків до питань нормування праці різних категорій персоналу. Проблеми нормування праці останніми роками об'єктивно стають першочерговими в загальній системі управління персоналом, що пов'язано, перш за все, з необхідністю підвищення ефективності використання трудового потенціалу працівників, оптимізації їх чисельного та професійного складу і своєчасним коректуванням вимог до персоналу із врахуванням умов ринку. Останнім часом ці проблеми пов'язують із соціально-економічними аспектами управління, а саме росте прагнення власників та керівників підприємств до підвищення раціональності використання праці персоналу для досягнення максимального результату при мінімальних витратах. Тому багато керівників бачать вирішення цієї задачі у пошуку оптимальної чисельності персоналу.

Управління процесами обґрунтування чисельності персоналу та його формування на підставі нормування праці пов'язано із системою менеджменту персоналу, як складовою загальної системи управління підприємством. В умовах посилення економічної конкуренції, зростання кризових явищ, необхідності застосування соціально непривабливих заходів все більшої актуальності набуває оптимізація чисельності персоналу, його професійно-кваліфікаційної структури, що в кінцевому підсумку має забезпечити ефективну діяльність підприємства та його подальший розвиток. Як вказують В.І.Лаптев та Д.А.Корсаков, така ситуація

пов'язана з тим, що існуючі з давніх часів методи та способи формування персоналу підприємства перестали бути дієвими і не спрямовані на досягнення конкурентних переваг підприємства. Водночас фахівці служби управління персоналом активно застосовують нові методи підбору та оцінки персоналу, не змінюючи при цьому принципові підходи до формування структури персоналу, роботи структурних підрозділів, їх функцій та кінцевих цілей [1].

В сучасних економічних умовах на діяльності підприємств впливає безліч чинників, деякі з них призводять до суттєвих змін, у тому числі у структурі персоналу. За останні роки з'явилося багато нових відділів, професій, посад, за якими відсутні будь-які методичні рекомендації щодо нормування праці фахівців. Так, в організаційній структурі ВАТ «Донецький металургійний завод» новими відділами є наступні: відділ внутрішнього аудиту, відділ зовнішньоекономічних зв'язків, відділ маркетингу, дирекція з реконструкції та інвестицій. Тому для будь-якого працевластця необхідне періодичне коректування організаційних структур управління відповідно до стратегічних цілей та поточних завдань. Основними кількісними характеристиками організаційної структури управління є показники чисельності керівників, фахівців та інших службовців. Актуальність проблеми оптимізації або визначення необхідної чисельності працівників управлінського апарату стала зростати у зв'язку з тенденціями збільшення чисельності таких пра-

© А.Т. Шевченко, 2009